

ZİNDANDAN HAPİSHANEYE; CEZAEVİ SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Mihriban Karakaya*

“Dünyada en uzun ve en çok kişinin ölümüne yol açan oruçların tutulduğu ülke olarak tarihe geçtik. Bu oruçlar, bir grup insanın, ihtiyaçlar hiyerarşisinde veya önemlilik sıralamasında ilk sıraya neyi koyduklarının ilanıydı... Bu ülkede, bir çoğumuza artık “oruç” sözcüğü, davul sesini, sıcak pideyi, iftarı çağdırtırmayacak. Oruç, zihinlerimizde ölümle eşleşti. Ülkemizin gerçeküstü ortamı, bir sözcüğün daha, bütün çağdırtırdıklarını kırıp döktü zihnimizde, aynen “Hayata dönüş”teki “hayat” gibi... Aç kalarak ölmek, herkesin iştahla doymak istediği dünyamızda anlaşılması zor bir ölüm. Onlarca insan birlikte olmak, koridorlarda da olsa buluşmak, tanıdık yüzleri görmek, birlikte hayaller kurmak için aç kalarak öldü. Ölümçül açıkları, neye olan aşklarının işaretiydi?”

C. Kaptanoğlu

Suçlu olarak görülen kişileri kapalı yerlere koyma uygulaması, tarihin ilk dönemlerine kadar uzanır. İbraniler ölüm cezasına çarptırılan suçluları boş sarnıçlarda tutarlardı. Eski Roma ve Yunan’da bu işlem için, kullanılmayan maden ya da taş ocakları kullanılırdı. Ama bu hapsedmeler cezadan çok bir güvenlik önlemiydi. İslam’ın ilk dönemlerinde de cezaevi olarak yapılmış binalar yoktu. Suç işleyenler Mescit- i Şerifin dehlizlerine kapatılırdı. Toplumsal ilişki ve çelişkilerle göre oluşan ceza düşüncesi-nin bu süreçlerdeki esas misillemeci ve ölç alıcı bir nitelik taşıdığı için, cezaevine kapatma bir ceza değil, idam ya da dayak gibi asıl cezanın infazına kadar suçlunun bekletildiği bir yer, bu günkü anlamı ile tutukevi niteliği taşıyordu. Gerek İslam gerek Hristiyan ve diğer ülkelerde de kale

burçları, kuleler, saray dehlizleri hapishane olarak kullanılıyordu.

Hapis cezası ilkin kilise hukukunca benimsenmiş ve ilk hapishaneler manastırlarda kiliseyi eleştiren kişiler için ehlileştirme amacı ile M.S 7-8 y.y’da kurulmuştur. 18. yüzyıla kadar yine de cezaevine kapama bir cezalandırma yöntemi olarak benimsenmiştir. Topluma dönük ilk cezaevlerinin kurulmasına 12. yüzyılda İngiltere’de rastlanır. İngiltere’de sanıklar krallık mahkemesince yargılanana kadar hücrede tutulurlardı. 1166’da Kral İkinci Hanry’nin her ilde bu amaç için bir kurum oluşturulmasını emretmesi ile özel olarak cezaevlerinin yapımına başlanmıştır. Tabi yine amaç, esas cezanın infazına kadar “suçlu”yu muhafaza etmekti. Binalar hücreleri esas alıyordu. Daha bu süreçte bile hücre en elve-

rişli yöntem olarak krallık hapishanelerinin temel biçimi idi. Koşullar son derece gayri-insani ve vahşiydi. Yeni bir sınıf olarak burjuvazinin gelişmesi ve iktidarlaşmasını sağlayan koşullar olgunlaştıkça bu konuda da yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya başladı. Özellikle ceza düşüncesinde aydınlanma çağına doğru farklı yaklaşımlar iyice hissedilir hale gelmişti. Toplumsal yapıdaki değişimlere ve gelişmelere paralel hapsetme, esas cezanın uygulanmasına kadar sanıkların alıkonulmasına dönük bir yöntem olmaktan çıkıp, mahkumlara uygulanan bir ceza durumuna geldi. 16-18. yüzyıllar arasında; 1596'da Amsterdam'da, 1704'te Roma'da, 1773'te Gent'te hafif suçlar için birçok ıslahevi ve atölye kurulmuştu.

Daha kuruluşunda ıslah amaçladığı için hapishane değil, ıslahevi olarak adlandırılıyordu. Ve buralarda azap çektirilmekten çok ıslah etme esas alınarak sıkı disiplin ve ağır çalışma bu amaçla bir ıslah yöntemi olarak kullanılıyordu. Hücresinin suç işlemiş bireyler üzerindeki etkileri nedeni ile bu ilk cezaevlerindeki kullanımı farklılıklar içermekle beraber esastı.

1596'da Amsterdam'da kurulan Rasphois ilk hapishane olarak kabul edilir. Burada tecrit, zorunlu çalışma ve sıkı disiplinden oluşan bir sistem bulunuyordu. Ve hücre daha bu ilk cezaevinin bel kemiğini oluşturuyordu. Tecrite alınan mahkumun ruhunda ve beyninde oluşan boşluk ruhani metinler okuyarak doldurulmaya çalışılıyordu. Mahkumun ıslahı ne pahasına olursa olsun hedeflendiğinden **mahkumun boşaltılması ve yeniden programlanması için** en uygun yöntem, biçim ve teknikler araştırılıyor, yeni sistemler birbirini kovalıyordu. Flaman modeli olarak bilinen Amsterdam Rasphois'i "İngiliz Modeli Hapishane" izledi. İngiliz modeli hapsetme Flaman modelinden fark-

lı olarak ağır çalışmanın yanında tecrit yönteminin yoğunca kullanılması ile ayrılıyordu. Ve bunu ıslah etmenin temel koşulu olarak ele alıyordu. 1775 tarihinde Hanway tarafından meşrulaştırılan bu sisteme göre tecrit mahkumu "kötülüklerden kurtularak kendine geri dönebileceği ve bilincin derinliklerinden iyinin sesini duyabileceği müthiş bir şok oluşturmaktaydı". Hristiyan manastırcılığın tekniği olan ve yalnızca Katolik ülkelerde sürmekte olan Hücre; çalışma zorunluluğunun ortaya çıkardığı meslek kazandırma ve iş gücünü kullanarak yaşama alışkanlığının yanında **hakim ideolojinin yeniden oluşturulmasının** da aracı oluyordu.

Bu sistemle beraber "ruhun ve tavırların dönüşümü" amacı ile bir ceza olarak hapsetme yasalara girmeye başlıyordu ve hücre uygulaması yeni işlevler kazanan hapishanede etkin olarak öne çıkıyordu. Cezaevi sistemlerinin üçüncüsü: Philadelphia modelidir. Amerikan sisteminin siyasal yenileşme çabalarına bağlı olarak gelişen bu model öncekiler gibi kısa ömürlü olmadı. 1850'lilerde ortaya çıkan cezaevleri İslahat Hareketine kadar yeniden ele alınarak geliştirildi. 1790 yılında Philadelphia kentinde kurulan Walnut Street hapishanesinde uygulanmaya başlanan model, atölyelerde zorunlu çalışma, mahkumların sürekli meşgul edilmesi, hapishanenin mahkumların çalışması ile finansmanı, mahkumları tahliye edildikleri zaman vermek kaydıyla bir ücret verilmesi, yaşamı mutlaklıktan ve sürekli gözetim altında tutarak zamanın ayrıntılı plan dahilinde kullanımı gibi uygulamaları içeriyordu. Bu modelde mahkumun hapis süresi hal ve gidişine göre değişiyordu. Bu yüzden mahkumlar hakkında ayrıntılı dosyalar tutuluyor, bilimden yararlanılıyordu. Artık ceza öç almak-acı çektirmekten çok "ıslahı" hedefliyor ve mahku-

mun bedeninden ziyade, ruhu, düşünceleri hedef alınıyordu.

1829 yılında hücre uygulamasını daha etkin kullanmayı esas alan hapishane sistemi, yine Philedelp-hia'da kurulan Doğu Eyalet cezaevinde başlatıldı. Burada mahkumlar hücrelerinde zorunlu çalışmaya tabi tutuluyor, görevliler ve ara sıra gelen ziyaretçiler dışında kimseyle görüştürülüyordu. "Ayrırma Sistemi" adı verilen bu yöntem 19. yy boyunca Batı'da en yaygın cezaevi sistemi olarak kullanıldı. 1840'da Avustralya'nın doğusunda bir İngiliz ceza kolonisi olan Norfolk adasında yüzbaşı Alexsander Macnochie "Not sistemi" diye bilinen yeni bir sistem geliştirdi. Bu sistem mahkumların önceden belirlenmiş cezalarını yatmaları yerine not toplamalarını dayatıyordu. "İyi davranış" sıkı çalışma not kazandırırken, "itaatsizlik ve çalışmama" notları siliyordu. Bu sistem, cezanın suça uygun olması kuralının yerine, bireyleri hegemonya altına almayı esas alıyordu. İngiliz sömürgeciliğine direnenleri ve sosyalistleri hedef alan bu uygulama, 1900'lerde yerini yine yeni bir uygulama olan "İrlanda Sistemine" bıraktı. Bu yöntem üç aşamaya ayrılmıştı. İlk aşamada mutlak yalıtıma dayalı bir hücre hapsi uygulanıyordu.

Burada sonuç alırsa, diğer mahkumlarla birlikte çeşitli işlerde çalışmaya izin veriliyor, üçüncü aşamada ise epey hizaya sokulmuş mahkum, denemeye tabi tutuluyordu. Mahkum tam boyun eğdiğini ve istenilen tipe ulaştığını ispatlamazsa, tekrar hücreye kapatılıyordu. Bu sistemde de önceden belirlenmiş ceza süresi yoktu. Ve salıverme kayıtsız-şartsız teslimiyete ve dönüşüme bağlıydı. 19. yy sonlarında Amerika'da hükümlülerin suç türlerine göre sınıflandırılarak birbirinden ayrılmasını, zorunlu çalışmayı, önceden belirlenmiş ceza sürelerinin iyi davranışa, ödüllendir-

me ve koşullu salıvermeyi savunan “ıslah evleri hareketi” diye bir akım doğmuştur. Bu akımla birlikte hücre uygulaması artık tüm suçluları değil, esas olarak siyasal suçlulara, nadiren de adli suçlulara yönelik uygulamaya dönüştü. 20. yy’da Avrupa ve Amerika’da yaygınlaşan bu akım, cezaevlerindeki uygulamaların siyasi ve adli mahkumlara farklı uygulanması esasına dayanıyor. **Bundan sonra HÜCRE siyasal mahkumlara yönelik bir uygulama olarak öne çıkıyordu... Siyasal kimliği yok etmeye yönelik olan hücre ve tecrit uygulamasının mahkumda yarattığı fiziksel sonuçlar ise: İştahsızlık-baygınlık-kalp hastalığı-aşırı terleme-aşırı baş ağrısı-tansiyon-görme problemi-kilo kaybı-tansiyon-mide ülseri-işitme sorunu-halüsinasyon-depresyon-sinirlilik-aşırı gerilim-konsantrasyon bozukluğu-hafıza kaybı-yapısal bozukluk ve konuşma zorluğu olarak tespit edilmiştir.**

ABD, muhalifleri cezaevlerinde tecrit ederek yalnızlaştırmak, bu yolla kişiliklerini yok ederek itaate zorlamak için, ilk büyük laboratuvarı Kore’de kurdu. Ve Psikiyatrist doktor Edgar Schein burada asker psikolog olarak görev yaparken, daha sonra hava kuvvetlerine ve CIA’ya aktaracağı deneyimler edinmişti. Bu deneyimleri cezaevlerinde de kullanılmış ve Schein yirmi dört madde-lik özel bir program hazırlamıştı. Bu programa göre karakter zayıflatılması için teknikler uygulanmalı, sert cezaevi yöntemleriyle arada bir düzensiz olarak işkence yapılmalıydı.

Almanya’da 1940’lı yıllarda Hitler’in psikolog ve sosyologları toplama kamplarını ve hücreleri keşfetmişti. Bu yalnızlaştırma laboratuvarında itaat ve korku, Harlow’un deneyimlerindeki gibi maymunlara değil, insanlara öğretiliyordu. Almanya’da 1970’li yılların başında hücre tipi uygulamaları ilk olarak RAF üyelerine uygulandı.

Almanya’da 1940’lı yıllarda Hitler’in psikolog ve sosyologları toplama kamplarını ve hücreleri keşfetmişti. Bu yalnızlaştırma laboratuvarında itaat ve korku Harlow’un deneyimlerindeki gibi maymunlara değil insanlara öğretiliyordu. Almanya’da 1970’li yılların başında hücre tipi uygulamaları ilk olarak RAF üyelerine uygulandı.

Tabutluktaki yok ediş gecikmedi, önce Meinhof, arkasından da dava arkadaşları Baader, Ensslin ve Raspe hücrelerinde ölü bulundu. Otopsi raporlarına göre RAF üyeleri öldürülmüştü. Laboratuvarlar teknolojinin de desteğiyle daha da geliştirilecek bu sistem, yetmişli yıllarda bütün dünyada yaygınlaştı.

İngiltere’de IRA’ya, Latin Amerika’da, ABD’de BLA’na, İtalya’da Kızıl Tugaylar’a, Kore’de, Vietnam’da kullanılacaktı. Almanya’da Stammheim Cezaevinde, İngiltere’de Özel Güvenlik Ünitelerinde, ABD’de H Bloklarında, Güney Amerika’da kaplan kafeslerinde birçok insan hücrelerin sessizliğine bırakıldılar... Sonuç: Tutuklu ve hükümlülerin beden ve ruh sağlıklarında ciddi, kimi zaman geri dönülmez hasarlar oldu.

TÜRKİYE’DE HÜCRE SİSTEMİ GELİŞİMİ

Türkiye’de, hücre stratejisini ilk kez Nazi Almanya’sı ile aynı dönemde deniyor, 1944 yılında Sanşaryan Han’ın üst katında tabutluklar ve hücreler inşa ediliyor, ardından da komünist tevkifatı başlatılıyor. Bunlar içinde “asap bozukluğu”

nedeni ile bir çoğu hastaneye götürülüyor. Yine 1944’te Turancılar olarak bilinen bir grup tutuklanmış ve Tophane Askeri Cezaevi’nin tabutluklarında tutulmuştu.

Dışarıya yansıyan bilgi, bu kişilerin saçlarının birkaç gün içinde ağardığı yolundaydı. Daha sonra tabutluklar yıkılıyor. Ancak yenilerini eklemek de geciktirilmiyordu. Yetmişli yıllarda da muhalifler hücre cezalarıyla sindirilmeye çalışıldı. 12 Mart’tan bir yıl sonra, Ziberbey İşkencehanesinden geçenlere, Harbiye Nezarethanesi ve Selimiye’de bir yıla varan tecrit uygulandı. Koşullar ağırdı, intihara kalkışanlar, aklını yitirenler ve saliverildikten kısa bir süre sonra ölenler oldu. Son durak olan Selimiye’de 5. Koğuşun yarısından fazlasının psikolojik sorunları ortaktı. 12 Eylül darbesinde ise muhalifleri daha ağır koşullar bekliyordu. Gözaltı süresi doksan güne çıkarılmıştı ve işkencenin yanısıra, hücre cezası yoğun olarak uygulanıyordu. Bu tek kişilik hücreler tepeden küçük ve dar pencerelerle aydınlanıyor, yemekler hiç açılmayan kapıların altından itiliyordu. Kapılar, uzun yıllara yayılan, ölümle sonuçlanan direnişlerden sonra açılacaktı.

Bu dönemde 500’e yakın insan cezaevi koşulları nedeniyle yaşama veda etmek zorunda kaldı. 1980-1984 arası 24 hükümlü idam edildi. 20 hükümlü baskıları protesto için intihar etti. 28 tutuklu-hükümlü ise sebebi belirsiz! olarak açıklanan bir şekilde yaşama veda etti.

1981-1998 yılları arasında cezaevlerindeki olumsuz koşulların protestosu nedeniyle yapılan açlık grevleri ve ölüm oruçlarında toplam 29 kişi yaşamını yitirdi. Yine aynı dönemde tedavisi yapılmadığı, geciktirildiği için toplam 187 kişi yaşamını yitirdi.

1988’de hücre tipi cezaevi uygulaması başlatıldı. İlk uygulama, Eskişehir Cezaevinde oldu. Sevk

sırasında iki tutuklunun ölümü ve toplumsal muhalefetin baskısı ile bu uygulamadan vazgeçildi. 1991 yılında 141-142 ve 163. Maddeler kaldırıldı ve yerine daha ağır cezalar öngören Terörle Mücadele Yasası getirildi. Yasanın 16. Maddesi siyasi tutuklu ve hükümlüyü tecrit eden F Tipi Cezaevlerine kapıyı aralıyordu. Bu yasa hükmüne göre yapılacak cezaevlerinde, tek ya da üç kişilik hücrelerde kalınacak ve ortak kullanım alanları "itaat" ve "iyi hal"e bağlı olacaktı.

1996 yılında daha önce tek kişilik olan Eskişehir Tabutlukları iki ve üç kişilik hale getirildi ve 1 Mayıs'ta gözaltına alınanlar Eskişehir cezaevine gönderildi. Yeniden hücre denemesinin yapıldığı, M. Ağar'ın Adalet Bakanlığı yaptığı ve 6-8-10 Mayıs genelgesinin yayımlandığı bu dönemde 45. günde süresiz açlık grevi ve ölüm orucu şeklinde sürdürülen direnişte, 69 günde toplam 12 kişi yaşamını yitirdi.

1997 yılında F Tipi cezaevlerinin inşaatı için düğmeye basıldı. Mevcut cezaevlerine hücreler eklendi. Tekirdağ-Bolu-Kocaeli-Ankara-İzmir'de yapılması planlanan 11 adet F Tipi cezaevleri ihaleye çıkarıldı. F Tipi cezaevlerinin "hücre sistemi" olduğunu savunan toplumsal muhalefete karşı Adalet Bakanlığı bu cezaevlerinin "oda sistemi" olduğunu savundu.

Bir KİT olan TÜSTAŞ tarafından projelendirilen F Tipi inşaatları, Ekinciler Holding ile Öz Yapı İnşaat üslendi. Yüklenici şirketin ve kontrol mühendisliğinin yazılı belgelerinde cezaevinde "oda" diye tabir edilen bölümlerin "1 ve 3 kişilik hücre olarak adlandırıldığı" belirtildi. 59 adet tek ve 103 adet üç kişilik hücrelerden oluşan F Tipi cezaevlerinde tek kişilik hücre 10 m², 3 kişilik hücre alt kat 25 m² (mutfak), üst kat 25 m² (yatakhane-duş-tuvalet) olmak üzere 50 m²'den oluşuyordu. Söz konusu bu sistem kişisel

eşya bulundurmaya yasaklıyor ve imhayı öngörüyor. Havalandırması da yüksek duvarları nedeni ile büyük bir baca ve bitki yetiştirmek, resim yapmak v.b yasaktı.

TÜRK TABİPLER BİRLİĞİ

F Tipi Cezaevleri değerlendirmelerinde:

"F Tipi cezaevinde insanlık unutulmuş!" 18.06.2000

"İzolasyon insanın varlığına aykırıdır." 21.07.2000

"F Tipi cezaevi fiziksel-ruhsal-sosyal açıdan onarılamaz yıkımlara yol açacaktır ve bu özellikleri ile kabul edilemez." 25.07.2000

"F Tipi cezaevi hasta ediyor. Görme alanında daralma, iştme duyusunda azalma, sinirsel tipte sağırılık, algı ve duyu bozukluğu, agresif etki, saldırgan davranış, güvensizlik, sosyal ilişki kalitesinde azalma, çevreye ve karşı cinse ilgisizlik yaratıyor." 26.11. 2000 diyordu.

Şair AHMET TELLİ:

"Alkadraz Kuşçusu filminin masum bir romantizme dönüştüğünü hissediyorum, F Tipi cezaevlerini düşündükçe. Hiçbir direnmeye hiçbir savunmaya fırsat bırakılmayan, korku ve şiddetin örgütlendiği Amerikan Cezaevi filmleri bile F Tipi cezaevi yanında kurgu yönünden eksik kalabilir. Bütün bir dünyadan yalıtılmış bir şekilde, sekiz metrekairelik bir hücrede hiçbir ses duymadan, konuşmadan, çocuğunu ve diğer sevdiklerini görmeden geçirilecek yıllar insanın teslim alınmasından başka nedir?" sorusunu soruyordu....29.07.2000

TÜRKİYE'DE AÇLIK GREVLERİ:

Türkiye cezaevlerinde açlık grevleri olayları çok yeni değildir. Ancak açlık grevlerinin toplumsal bir gündem haline gelmesi tüm insan hakları ihlalleri gibi 1980 darbesi ile birlikte olmuştur. Cezaevleri

nin birer toplama kampına dönüştürülmesine tepki olarak, ilk önce Diyarbakır cezaevinde 5 insan ölüm orucunda yaşamını yitirmiştir. Ali Ereğ 20 Nisan 1981'de zorla yedirilen bir ekmeğin yemek borusunu kesmesi nedeni ile ölürken, Kemal Pir 7 Eylül, Hayri Durmuş 12 Eylül, Akif Yılmaz 15 Eylül, Ali Çiçek 17 Eylül 1982'de yaşamını yitirmiştir. Yine aynı cezaevinde 1984 yılı başında 54 gün süren ölüm orucunda Orhan Keskin ve Cemal Arat yaşamını yitirmiştir. Aynı yıl haziran ayında, bu kez Sağmalcılar cezaevinde Abdullah Meral, Fatih Öktülmüş, Haydar Başbağ, Hasan Telci "tek tip elbise"ye karşı yapılan ölüm oruçlarında yaşamını yitirdiler. 1988 Şubat'ında Diyarbakır'da Mehmet Emin Yavuz yaşamını yitiriyordu. 1989 yılında Eskişehir'den Aydın'a yapılan sürgünü protesto etmek için gidilen açlık grevlerinde, Hüsnü Eroğlu ve Mehmet Yalçınkaya yaşamlarını yitirdiler. 1995 yılında 23 Temmuz'da Yozgat'ta Fesih Beyazçiçek, 11 Ağustos'ta Amasya'da Remzi Altun yaşamını yitirdi. 1996'da Eskişehir tabutluğunun açılması sonrasında başlayan ölüm orucu ve SAG'ta Aygün Uğur-Ümraniye, Altan Berdan Kerimgiller-Bayrampaşa, İlginç Özkeskin-Sağmalcılar, Ali Ayata-Bursa, Müjdat Yanat-Aydın, Hüseyin Demircioğlu-Ankara, Tahsin Yılmaz-Sağmalcılar, Ayçe İdil Erkmek-Çanakkale, Yemliha Kaya-Bayrampaşa, Hicabi Küçük-Bursa, Osman Akgün-Ümraniye, Hayati Can-Bursa olmak üzere 12 can yitimi yaşandı.

Cezaevlerinde 1995-2000 yılı şiddet düzeyi en üst boyutlara varan operasyonlara da tanıklık edilen yıllardı. **Bu dönemde cezaevlerinde yapılan operasyonlarda 27 kişi yaşamını yitirmiş toplam 265 kişi de yaralanmıştır.** (21 Eylül 1995-Buca cezaevi operasyonu 3 hükümlü, 4 Ocak 1996 Ümraniye cezaevi operasyonu 4 hükümlü, 24 Eylül

1996 Diyarbakır Cezaevi operasyonu 10 hükümlü, 26 Eylül 1999 Ulucanlar operasyonunda 10 hükümlü yaşamını yitirdi.)

Bir yanda yalnızlaştırma amaçlı F Tipi cezaevleri (F Tipi cezaevleri ile suçun cezalandırılması değil, düşüncenin ve ona inananın cezalandırılması, siyasal düşüncenin imhası, yalnızlaştırma, işkence-baskı-kuşkuya-sürekli gerilime uygun ortam oluşturma, kişiliklerin parçalanması, sessizliğin içselleştirilmesi, düşlerin ve sevinçlerin daima karanlıkta kalması, ruhsal-düşünsel ve duygusal çökertme ve topluma-muhalliflere gözdağı verilmesi hedefleniyordu) yapılırken, diğer yanda en insani amaçlı talepler bile gerekçe gösterilerek cezaevleri kanatılıyor ve sırasıyla operasyonlar ve can yitimleri yaşıyordu. Bu süreç, cezaevlerinde giderek daha sert müdahalelerin ve hak ihlallerinin yaşanacağıının işaret ediyordu.

En temel talepler şiddetle bastırılıyor, uygulanan şiddet karşısında insanlık utanca boğuluyordu. Devrimci-Yurtsever tutuklu-hükümlülerin Diyarbakır cezaevinde kafaları parçalanıyor, Ulucanlar'da hı-

zar'la boğazları kesiliyordu. Yine Burdur'da, kepçe ile koparılan hükümlünün kolu sokak köpeğinin ağzında bulunuyordu.

Hücre ve tecrit ile terbiye edilmek istenen -pişman edilmek istenen tutuklu-hükümlülerden 816'sı F Tipi Cezaevlerine karşı 20 Ekim 2000 tarihinde açlık grevi başlattılar. 20 Kasım 2000 tarihinde 105 tutuklu ve hükümlü bu protestosunu ölüm orucuna dönüştürdü.

ÜLKE YÖNETİMİNİN BU DÖNEMDEKİ TAVRI

Tutuklu ve hükümlülerin F Tipi Tecrit ve yalnızlaştırma politikalarına karşı ölüm orucu sürecini başlatmaları, cezaevlerinin insan onuruna uygun olmayan yapısı nedeniyle, gelecekte yeni ölümlerin yaşanacağı endişesini taşıyan ve "tecrit" uygulamasına karşı çıkan, bunu insan hakları ve evrensel hukuka aykırı bulan tüm kesimler, ülke yöneticilerine çeşitli uyarılarda bulundular. Düzenlenen basın toplantıları-paneller-oturma eylemleri ile ülke yöneticilerine yaşanacaklar önceden haber veriliyordu. Ancak tüm bu insani uyarıları dikkate almayan

ülke yöneticileri, ısrarla "F TİPLERİ LÜKSTÜR!" gibi ciddiyetsiz açıklamalar yaparak, bu uyarılara kulaklarını tıkıyordu. (Hikmet Sami Türk- 25.04.2000)

Giderek hareketlenen ve sokağa taşan toplumsal muhalefetin baskısı karşısında **"TOPLUMU DİNLIYORUM!"**. (H.S.Türk-5.8.2000) açıklaması yapıyor ve ardından Adalet Bakanlığı tarafından 6 Aralık 2000 günü: **"Yasal değişiklikler yapılmadan F Tipi Cezaevlerine nakiller olmayacağı, hücre ve tecrit koşullarının ortadan kaldırılacağı"** taahhüt ediliyordu.

Adalet Bakanlığı: "Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin haklarını düzenleyecek insan hakları beyannamesi yer alacaktır" garantisini de vererek insani düzenlemeler yapılmadan **"F TİPLERİ DÖRT AYDAN ÖNCE AÇILMAYACAKTIR!"** şeklinde basına demeç veriyordu. (30 KASIM 2000)

Ölüm oruçlarından bir süre sonra, Aydın Girişimlerinin de katkılarıyla görüşmeler başlatılıyordu. Bu görüşmelerde belli noktalara gelinmesi, ortak çözümlerin üretilmesi ve ölümlerin önüne geçilmesi amaçlan-

maktaydı. Ancak 14/12/2000 tarihi-ne gelinceye dek Adalet Bakanı ve-ya başkaca bir Devlet yetkilisinin ağzından çözüme yarayacak gerçek-çi hiçbir açıklama yapılmadı.

Her ne kadar somut adımlar atıl-mamış da olsa, yapılan bazı açıkla-malar hala zihnimizdedir. 04/12/2000 tarihinde Bakan Türk, TMK'da değişiklik yapılması, İn-faz Hakimliği Kanunu ve Ceza İn-faz Kurumları ve Tutukevleri İzle-me Kurulları Kanunu tasarılarının en kısa sürede TBMM'ye sunulaca-ğını açıklamıştır. Bu değişikliklerle "F Tipi Cezaevlerinde ortak yaşam alanlarının birlikte kullanımının sağlanacağı, genel olarak cezaevle-rindeki idarenin bağımsız ve taraf-sız kurulların inceleme ve deneti-mine açılacağı, bu değişiklik ve uy-gulamalarla F Tipi Cezaevleri dahil bütün ceza infaz kurumlarında uluslararası standartlara uygun ve insan onuruna yaraşır bir infaz sis-teminin gerçekleşmesi için gerekli güven ortamının yaratılacağı" şek-linde devam eden bu açıklamanın bize gösterdiği çok net bir gerçeklik vardır; F Tipi Cezaevleri o günkü (ki o günden bu güne düzeltilen hiçbir şey yoktur) haliyle ve Devle-tin de bu konudaki kendi kabulüyle, insan onuruna yakışmamaktadır.

Bu süreçte sorunun demokratik ve insan hakları zemininde çözümü için TMMOB, Barolar, TTB gibi meslek kuruluşlarının önerdiği ger-çekçi çözümler devlet yetkililerince kabul edilmemiş, söz olmayan söz-lerle zamanın geçirilmesi sağlan-mıştır.

OPERASYON GECESİ

19/12/2000 Salı günü, pek çok insan için çok erken başladı. Hafta-lardır uyku yüzü görmeyen aileler, tutuklu ve hükümlü yakınları saat 05:00'i gösterdiğinde, karşısında sabahladıkları TV haberlerinde operasyon görüntüleriyle karşılaştı-lar. Ardından telefonlar çalmaya

başladı. Yüzlerce, binlerce insan te-dirgin bekleyişine başlamıştı. İçer-de devam eden operasyonun kansız sonuçlanması hayaliyle, yakınlarını yeniden görebilme umuduyla ceza-evlerine koştu aileler, yakınlar.

Bir yandan da resmi açıklamalar yapılmaya başlanmıştı. Bakan Türk titreyen sesiyle "Devlete güven-me-ye" çağırıyordu aileleri. Başbakan Ecevit "Hayata Dönüş Operasyo-nu" olarak adlandırıyordu operas-yonu ve "teröristler"e(!) şefkatten bahsediyordu.

Elbette pek çok soru var zihin-lerde bu açıklamalarla ilgili; en baş-ta "Hayata dönüş" olarak adlandırı-lan bir operasyonun neticelerinin nasıl bu kadar can kaybıyla, bir can kıyımıyla sonuçlanabildiği yakıcı bir sorudur.

Bakanın ailelerden güven iste-mesi de, güvensizlik ortamının ne boyutta olduğunun devletin kendi dilinden yansımadır.

Yargılaması devam eden ve ev-reysel hukuk normları gereği suç-u kanıtlanana dek masum olan çok sayıda tutuklunun, hiçbir eyleme katılmamış pek çok düşünce suçlu-sunun Başbakan'a göre "terörist" olarak nitelenmesi ise sürece nasıl bakıldığının somut ifadesiydi.

Titreyen seslerle yapılan bu "güven" açıklamalarının insanların içini rahatlatması beklenemezdi el-bette. Tamamı kepçelerle yıkılmış, silah-bomba seslerinin duyulduğu, dumanların çıktığı görüntülerle ve-rilen "HAYATA DÖNÜŞ OPE-RASYONU"nun, gerçekte "HA-YATA VEDA OPERASYONU" ol-duğu o haliyle bile belliydi.

"Hayata Dönüşün" faturası 30 tutuklu-hükümlü ile, 2 er'in hayata vedası, yüzlerce hükümlü-tutuklu-nun yaralanması olmuştur.

OPERASYON

Kimi cezaevlerinde (Ulucanlar, Uşak, Aydın, Buca) birkaç saat sü-ren operasyon kimi cezaevlerinde

günlerce (Ümraniye, Çanakkale, Bursa) devam etmiştir. Operasyon-lar cezaevinin durumuna göre de-ğişiklikler gösterse de, ortak olan pek çok nokta mevcuttur.

Tüm cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülere yoğun şiddet uygulan-mıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla cop, kalkan, itfaiye çengeli, tazyik-li su, köpük, yangın söndürme alet-leri, alev makineleri, silah, ağır ma-kineliler, gaz bombaları (sinir gazı, kükürt gazı vs.), iş makineleri kul-lanılarak gerçekleştirilen operas-yonlarda çok sayıda tutuklu ve hü-kümlü hayatını kaybetmiş, en az hasarla "kurtarılanlar"da ise ciddi yaralanmalar meydana gelmiştir. Kimi cezaevlerinde tutuklu ve hü-kümlülerin tecavüze uğradığı da or-tak anlatımdır.

Yine tüm cezaevlerinde ölüm orucu eylemindeki tutuklu ve hü-kümlülere yoğun şiddet uygulan-mıştır. Operasyon sırasında ele ge-çirilen ölüm orucu eylemcilerinin (yapılan operasyonun ölüm orucun-dakileri "kurtarmak" olduğu açıkla-maları yönünde) derhal hastanelere sevk edilmesi beklenirken, saatler-ce cezaevlerinde bekletilmişler ve tüm bekleme süresi boyunca şid-de maruz kalmışlardır.

19 Aralık sabahına kadar, ölüm-ler olmadan önce ölüm oruçlarının bitmesi yönünde çaba içerisinde ol-duğu izlenimi yaratmaya çalışan ül-ke yöneticileri, 19 Aralık sabahı sonrasında "Bir yıldır böyle bir operasyonun hazırlığının yapıldığı" açıklamalarıyla çıkmıştır kamunun karşısına. Bir yıldır cezaevlerinde operasyona hazırlanan, bu hazırlık içersinde maketler üzerinde tatbikat yaptıran, özel eğitilmiş birimler oluşturan yetkililerin, 19 Aralık sa-bahına kadar kamuyu yanıltmaya çalıştığı açık değil midir?

Hayata dönüş adı verilen bu ope-rasyonların asıl amacının, ölüm oruçlarını sonlandırmak değil, F Ti-pi Cezaevlerine nakilleri gerçekle-

tirmek olduğu ortadadır. Sonlanan sadece insanların hayatları olmuştur.

Yine 23 Aralık 2000 günü Adalet Bakanlığı yaşanan bunca can kaybına karşı **“kayıp beklediğimin altında!”** açıklamasını yapabilmıştır.

8 jandarma komando taburu, 37 bölük ve 8335 personel, 20.000 gaz bombası kullanılarak 20 cezaevine aynı anda yapılan operasyon sonrası Adalet Bakanı, 23.12.2000 günü F Tipi Nakiller kalıcı mı sorusunu: **“Bu belirli bir süreli olacaktır. F tipi nakiller geçici olarak düşünülmüştür!”** diye yanıtlamıştır.

19 Aralık'ta arabuluculuk yapma teklifi yapan İstanbul Barosu-

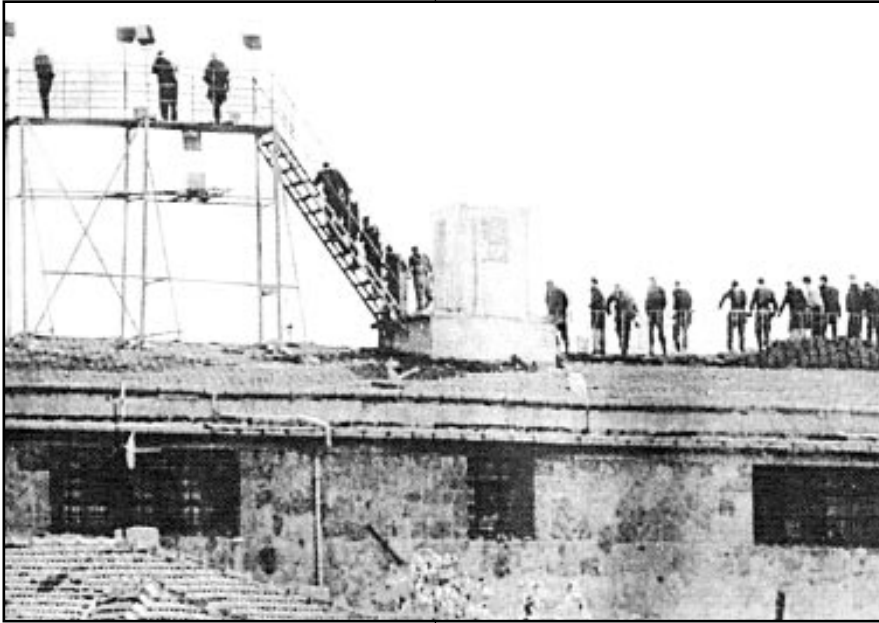
döndürme adına yapıldığı iddia olunan bu operasyon sonrası Sincan F Tipi-Kandıra F Tipi ve Edirne F Tipi cezaevlerine ilk sevkler yapılmıştır. Yine bu günlerde İçişleri Bakanlığı kimlerin hangi F'ye konacağını bile **bir yıl öncesinden** planlandığını açıklamıştır. (19.12.2000) Bartın-Aydın-Ceyhan-Malatya-Çankırı-Nevşehir'den toplam 234 tutuklu hükümlü 20 Aralık'ta Sincan'a konulmuştur. Yine Bayrampaşa'dan 140 ve Çanakkale'den 59 tutuklu hükümlü olmak üzere 199 kişi de Edirne F Tipi cezaevine aynı gün gönderilmiştir. Amacı ölüm oruçlarında hayat kaybını önlemek olduğu

yan Hüseyin Akpınar'ın: **“ ‘Sizin için 200 ceset torbası hazırlattık’ diye sesleniliyordu”** ifadesi ise yapılan bu operasyonun mantığını iyice gün ışığına çıkarmaktadır.

19 Aralık Operasyonu'nda ölenlerin otopsi raporlarının operasyondan 5 ay sonra hala TBMM İnsan Hakları Komisyonu'na gönderilmediğine dair, komisyon Başkanı Hüseyin Akgül'ün 25.5.2001 tarihli basın demeci de dikkat çekmektedir. (Hayata dönüş operasyonu çerçevesinde operasyon yapılan cezaevlerinde ve bu cezaevlerinden sevk yapılan F Tipi cezaevlerinde inceleme yapmak üzere görevlendirilen TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun 5 ay çalışma yaptığı, ancak operasyon yapılan cezaevlerine uğramadığı da ortaya çıktı. Meclis heyetinin rafa kaldırılan raporunda “sansür” olduğu, “hayata dönüş” operasyonunda ne oldu sorusuna cevap verecek şeylerin yazılmadığı, asker ölümünün nedenlerinin yazılmadığı, Bayrampaşa Kadınlar koğuşunda çıkan yangının nedenleri-Çanakkale ve Ümraniye'de operasyonun neden uzatıldığının nedenleri- F'lerde uygulanan eziyete ilişkin sorunların yazılmadığı; aksine yemekler iyi-sular akıyor-kantin iyi gibi tespitler yer aldığı, işkence izi tespitine dair doktor raporları alınmadığı ve “durumları çok iyi değildi” diyen cezaevi yönetiminin dinlendiği bizzat komisyon üyesi olan ve daha sonra komisyondan istifa eden milletvekili Mehmet Bekaroğlu tarafından 3.7.2001 tarihinde basına açıklanmıştır.

F Tipi cezaevlerine nakiller, bu cezaevlerine kabuller sırasında ve sonrasında işkence ve kötü muamele iddiaları:

Bu başlık altında çok sayıda işkence ve kötü muamele iddiası söz konusudur. Neredeyse F-Tipi cezaevlerine nakledilen ve avukatların görüş yapma olanağı bulabildiği bütün mahpuslar, işkence ve kötü

nun teklifi Adalet Bakanlığınca reddedilmiş ve operasyonu önceden haber alan ABD'nin çıkabilecek olaylar nedeni ile 12 Aralık'ta Ankara ve İstanbul konsolosluklarını kapattığı öğrenilmiştir.

Operasyon ile ilgili medyada ise çok ilginç yazılar çıkmıştır. Ümraniye cezaevinde su dolu B-C-D koğuşlarında sağlam uziler çıktığı, 500 gaz maskesi bulunduğu, Çanakkale'de mahkumların trafodan elektrik çekip kapılara verdiği; Sağlık Bakanlığı verilerine göre cezaevlerinde ölüm orucu dahi yapılmadığı gibi..!

Tutuklu ve hükümlüleri yaşama

söylenen bu operasyon sonucu böylece **“F tipi cezaevlerine geçiş”** olarak gerçekleşmiştir.

Operasyon sonrası, 20 Aralık günü Adalet Bakanlığı **“Ölümler operasyondan kaynaklanmadı, kendilerini yaktılar!”**, **“mahkumlarda kalashnikof vardı”** demecini vermiş, diyalog döneminde mahkumlarla Adalet Bakanlığı arasında arabuluculuk yapan TBMM İnsan Hakları Komisyonu üyesi Mehmet Bekaroğlu ise **“Sorun müdahalesiz çözülebilirdi. Müdahale F tipi nakil için yapıldı”** beyanında bulunmuştur.

Ümraniye operasyonunu yaşa-

muameleye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Avukatlar müvekkilileriyle görüştükleri sırada, bu iddiaları doğrulayacak izleri gördüklerini de bildirmektedirler. Buna karşın mahpusların F-tipi cezaevlerine kabulde, en azından fiziksel sağlık durumlarına ilişkin hiçbir tıbbi kayıt tutulmamış olması, iddiaların doğruluğuna ilişkin şüpheleri artırmaktadır. Dahası, cezaevine kabul işlemleri sırasında işkence ve copla tecavüze uğradığını ileri süren bir mahpusun adli tabibe görünme taleplerine ve avukatının da benzer talepleri yinelemesine karşın, yaklaşık bir ay sonra yanıt verilerek adli tabipliğe sevk edilmiş olmalarını, bu konudaki iddiaları destekler bir durum ve delillerin karartmaya yönelik bir tavır olarak not edilmiştir. Benzer nitelikli çok sayıda iddia bulunmaktadır. En son Ankara Tabip Odası Sincan Cezaevi ile ilgili raporunda tecavüz iddialarına yer vermiştir. Bu iddiaları soruşturmakla görevli cezaevi savcısı Tayfun Sağıroğlu'nun söz konusu iddia ile ilgili olarak "Yapılan bu iddia çok çirkin. Buna kimse cesaret edemez. İddiayı dile getiren mahkum H.T. ile görüşeceğim", dediği basına yansımıştır. Eğer bu beyanat doğruysa, en azından olayları nesnel olarak incelemesi gereken savcının, gerekli doktor raporlarını aldıktan ve olayı soruşturduktan sonra görüşlerini açıklaması, beklenirdi.

Ümraniye ve Bayrampaşa Cezaevlerinden Edirne ve Kandıra F-tipi cezaevlerine nakil edilen mahpuslar, cezaevlerine alınırken işkence, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve ceza anlamına gelecek uygulamalara muhatap olduklarını açıklamışlardır. Mahpusların istisnasız hepsi, girişte cop vb. araçlarla kafa, omuz ve sırt bölgelerine, bacaklarına çok sayıda darbeye maruz kaldıklarını belirtmektedir.

Operasyon sonrasında ve sevk edildikleri cezaevlerinde mahkum-

lara kaba dayak, kelepçe sıkma, haya burma, cinsel taciz, kafaya işeme, postal öptürtme, kalaslarla dövme, çırılçıplak soyma, zorla "En büyük asker bizim asker" sloganı attırma gibi işkenceler uygulandığı bildirilmiştir.

Cezaevine girişte elbiseleri üzerlerinden alınarak çırılçıplak bırakılan mahkumlara değişik giysili kişilerce, özel odalarda sorgulanarak işkence yapıldığı iddia edilmiştir.

UYGULAMA ÖRNEKLERİ AKTARIMLAR:

* İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 5. Maddesinde yer alan "Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz" ilkesi sürekli çiğneniyor ve sayımlarda ayağa kalkamayan yaralı ve ölüm orucundaki halsiz hükümlüler dövülüyorlardı.

* Konya Cezaevinde 14 Mayıs 2001 günü ölüm orucundaki 8 mahkum hastaneye zorla götürülmek istendiğinde, karşı çıkanlar betona yatırılıp kıyasıya dövüldüler.

* Sincan Cezaevinde testis rahatsızlığı nedeniyle Ankara Numune Hastanesine kaldırılan Özgür Soner üçüncü kez ayakkabı araması yapılmasına itiraz ettiğinde dövülmüş ve gardiyanlar vücudunun üzerinde zıplamıştır.

* Edirne cezaevinde bir hükümlünün ölümünü duyunca camı yumruklayan, kendisi de ölüm oruçcusu Tuncay Günel saldırıya uğramış ve fenalaşarak hastaneye kaldırılmış, hastanede yaşamını yitirmiştir. Saldırıda kolu kırılmıştır.

* 01.06.2001 günü Sincan'da sayımda pantolon çıkarılmasına karşı çıkan üç hükümlü kıyasıya dövülmüştür. Aynı gün Bakanlığın "ortak kullanım alanlarının kullanımına yönelik yönetmeliği cezaevinde zorla dağıtılmış ve A-13-15 hücrede kalan bir tutuklu pencerelere tırmanıp kuşlara yem attığı için, üç ay görüş-

çü men cezasına çarptırılmıştır.

* 14.6.2001 günü yine sayımda Şevki Çetinkaya-Murat Güneş-Halil Can Doğan-Bariş Güneşer-Ahmet Gün-Murat Yücesoy-Emrullah Şimşek adlı tutuklular arama ve sayımda dövülmüşlerdir.

* Kandıra F Tipi Cezaevine 19 Aralık sonrası sevk edilen Sabri Diri tek kişilik hücreye konmuş ve esas duruşa geçmesi istenmiş, dövülerek zorla saç ve sakalı kesilmiştir. Avukatının başvurusu üzerine 5 ay sonra Trakya Tıp'ta Nükleer Tıp Ana bilim dalında hazırlanan raporda 'şahsın ayak bileklerinde darbe ile uyumlu bulgular' yani falaka tespit edilmiştir.

* 12.8.2001'de Kandıra'da sayımda ayağa kalkamayan Ali İhsan Kılıç, sandalyeden fırlatılarak dövülmüş ve revire bile kaldırılmıştır.

* Kandıra F Tipi cezaevinden tahliye olan Salim Özdemir yaşadıklarını şöyle özetliyor: "Sevk sırasında yaklaşık 12 saat ellerimiz kelepçeli olarak kaldı. Kollarımızı kesseler de kurtulsak diye düşünüyorduk. Ring aracından indikten sonra saldırı başladı. Bazı arkadaşlarımızın copla tecavüze uğradığını duyduk sonraları. Evlere şenlik bir doktor muayenesinden sonra, yaralı-yaralı, infaz koruma memurlarının dayığı altında hücrelere atıldık çuval gibi... Ziyaret saatlerinde ayakkabı araması var denilerek bize saldırıyorlardı. Diğer koşutakilerin birbirini görmemesi için ziyaretlere farklı saatlerde çıkarılıyorduk."

* Edirne F Tipi cezaevinde bir süre kalan Avukat Hasan Demir'in 19 Aralık ve F Tipi aktarımı da gerçeği işaretliyor. "Hücremin 10'a 15 cm boyunda bir penceresi vardır. Oradan 'Başka insan var mı, kimse var mı' diye yarım saat boyunca bğırdım. Daracık bir yer ses yok, sağa-sola bakıp ses duymaya çalışıyorsun. Bu sırada operasyondaki gaz bombalarından dolayı sürekli

siyah bir şeyler, kurum tükürüyordum. Ses alamayınca bitkin düşüp uyudum. Uyandığımda yatak-yastık simsiyahtı... Bir hafta sonunda beni duvarları 9 metre yükseklikteki havalandırmaya çıkardılar, adeta bir kuyudasınız.....”

* İlhan Pirgaip ise “Adalet Bakanlığı cezaevinin 5 yıldızlı otel gibi olduğunu söylerken bir bakıma haklıydı. Çünkü: Hücrendeki göğse bakan küçük pencereden sadece yan yana 5 yıldız görülüyordu...” diyerek hücrelerini tanımlıyordu.

* F Tipi cezaevlerinden 23 Şubat 2001 günü APS olarak gazeteci Yıldırım Türker’e yazılan APS mektup tam 38 gün sonra 30 Mart’ta postaya veriliyordu. Yine mahkumların kendi paraları ile aldığı, Cumhuriyet-Radikal-Milliyet gibi gazetelerin bazı bölümleri daktilo silgisi ile silinip veriliyordu.

* Sevkleri yapılmayan diğer cezaevlerinde de F Tipi tecrit uygulamaları vardır. Örneğin Gebze Cezaevinden hükümlülerin anlatımına göre: “Koşullar tecrit edilerek görüşmeler engellenmiş, temel ihtiyaçlar karşılanmamış, dışarıya çöp vermek istenildiğinde, gardiyanlar koşu anahtarlarının askerlerde olduğunu söylemiş ve operasyonda her şey talan edilerek, hiçbir giysileri dahi kalmamıştır.”

* Yine Manisa E tipi cezaevinde 9.6.2001’de ifade alımına götürülen Gönül Özdemir-Leyla Çalışkan-Zuhale Akıncı Adliye’ye giderken gardiyanlarca dövülmüş ve kendilerine bir ay görüş yasağı verilmiştir.

* 30 Nisan’da Konya E Tipi cezaevinde oğlunun görünüşe giden ve “her tarafı mikrop içinde, ortalık böcek dolu, tuvaletin kapısı yok, hükümlülerin vücutlarında yaralar oluşmuş, güneşsiz, rutubetli, soğuk bir odada neredeyse havasızlıktan boğulacaklar” diyen bir babanın anlatımı da sorunun E ya da F tipi değil **TECRİT TİPİ** anlayıştan kaynaklandığını göstermektedir.

* TBMM İnsan Hakları Komisyonu üyesi MHP’li Mehmet Aslan, işte tam da bu mantığı doğrularcasına 6.12.2000 günü cezaevlerindeki ölüm orucu eylemcileri için “BİRAKIN GEBERSİNLER” diyebilmiştir.

* Aynı dönemde TBMM İnsan Hakları üyesi olan Mehmet Bekaroğlu “ÖLÜM ORUÇLARINDA HÜKÜMET DIŞI GÜÇLERİN DEVREYE GİRDİĞİNİ” ifade etmiştir.

* 19 Aralık tarihinde 290 olan ölüm orucu sayısı F TİPİ cezaevlerine sevk yapılması ile toplam 353’e ulaşmıştır.

* 3 Ocak 2001 verilerine göre: 41 cezaevinde 395 tutuklu hükümlü ölüm orucunda; 1118’i Süresiz açlık grevindedir.

14.02.2001 Tarihli Adli Tıp Kurumu’nun 19 Aralık operasyonuna ilişkin raporuna göre:

* Bazı cesetlerde işkence izi bulundu. (Mustafa Yılmaz’da)

* Ölen 3 tutuklunun savcı gözetiminde yapılan otopsisinde, cesetlere müdahale edilerek, mermi çekirdeği çıkarılarak Adli Tıp’a teslim edildiği ortaya çıktı. (Bu işlemin, kullanılması yasak silahlara ait izlerin silinmesi amacı ile yapılmış olabileceği ifade ediliyor.)

* Operasyondan sonra kullanılan boş kovan ve mermi çekirdekleri toplanarak deliller kaybedildi.

* Tutukluların özel eşyaları kayboldu.

* Eşyaların bulunduğu yerler değiştirildi.

* Yoğun kan lekelerinin olduğu yerler çimento ile kapatıldı.

* Ölenlerin bazılarında yara-çürük-kırık bulundu.

* Mahkumların alev silahı olarak kullandığı iddia edilen ve basına gösterilen tüpler, çiziksiz-eziksiz-issiz-dumansız ve boş çıktı.

* Silahla yapılan atışların idari kısım tarafından koşullara doğru

yapıldığı, koşullar yönünden atış yapıldığına dair bulguya rastlanmadığı ortaya çıktı.

* Cezaevlerinde mahkumlara atılan gaz bombalarının ölümlerde etkili olduğu yönünde rapor vardır.

* Aynı rapora göre Bayrampaşa’da ölen 12 tutukludan 5 kadın C-1’de atılan gaz bombası ve çıkan yangın nedeni ile yaşamını yitirdi. Bir kadın tutuklu ise gaz zehirlenmesi sonucu öldü. Atılan 20 gram bomba 38 dakikada insanı öldürüyordu. Oysa C-1 koşullarında 35 gram bomba bulundu.

* Ümraniye cezaevindeki ölümlerden 4’ü ateşli silah yaralanması, 1’i gaz boğulması, 1’i ateşli silah yaralanması sonucu oluşan hastalık nedeniyle oldu.

* Ümraniye cezaevinde yapılan tespit de olay yeri orijinalitesinin bozulduğu tespit edilmiştir.

* Arama tutanaklarında sözü geçen 900 teyp kasetini çalabilecek tek bir wolkmen ya da teyp bulunamadı.

Adalet Bakanlığı operasyonlarda ortaya çıkan gerçekler karşısında “Güvenlik güçlerinin yaptığı operasyonu şimdi tartışılır hale getirmenin yararı yoktur. Bu yasadışı örgütlere yardımcı olmaktan başka bir anlam taşımaz” (7.7.2001) beyanında bulunuyor ve operasyon günü ölenlerin kendini yaktığı ifadesi ile kamuoyunun yanıltıldığı Adli Tıp Raporları ile kanıtlanıyordu.

19 ARALIK VE SEVKLERDE YAŞANAN HAK İHLALLERİ

Operasyonlar öncesinde ve sonrasında ortaya çıkan hak ihlalleri şöyle sıralanabilir;

1. Yaşama hakkı (İHEB md. 3, AİHS md. 2, Anayasa md. 17/1),

2. İşkence ve kötü muamele yasağı (İHEB md. 5, AİHS md. 3, Anayasa md. 17/3),

3. Etkili başvuru hakkı (İHEB md. 8, AİHS md. 13),

4. Doktor raporu alınmadan hücre cezası verilemeyeceği yö-

nündeki mevzuat hükümleri (Ceza İnfaz Kanunu md. 15/2, Ceza ve Tevkifevlerinin Yönetimine ve Ceza-
ların İnfazına dair Tüzük md. 173),

5. Nakillerin ailelere haber ve-
rilmesi şartı (Tüzük md. 239),

6. Nakil yapılabilmesi için, na-
kilin uygun olduğuna dair doktor
raporu alınmasını zorunlu kılan
mevzuat (Tüzük md. 240),

7. Tutuklu ve hükümlülerin eş-
yalarının makbuz karşılığı teslim
edilmesi yönündeki mevzuat (Tü-
zük md. 241)

8. Kollara zincir bağlanmasını
yasaklayan mevzuat (Tüzük md.
172),

9. Basın ve haberleşme özgürlü-
ğü ve hakkı (İHEB md. 19, AİHS
md. 10, Anayasa md. 28),

10. Toplanma ve açıklama yap-
ma özgürlüğü (İHEB md.20, AİHS
md.11, Anayasa md. 34),

11. Kişi hürriyeti ve güvenliği
(Anayasa md. 19) başta olmak üze-
re daha pek çok maddede sayılan
hak ve özgürlükler ihlal edilmiştir.

**Cezaevlerini tecrit tipine dö-
nüştürmek için en kanlı katliamı
göze alanlar, tüm yasal mevzuatı
bu yol uğruna rafa kaldırmışlar-
dır.**

Tecrit işkencesi yeni ölümle-
rin-ihlallerin hazırlayıcısı olmuştur.
Rakamlar bu gerçeğin sessiz tanık-
larıdır.

İHD verilerine 2001-2002-2003 yılı:

Cezaevleri 2001 yılı:

Saldırıda yaralanma-tecavüz: 48

Tedavi edilmeyen-engellenen: 300

Açlık grevi-ölüm orucu sonucu
ölümler: 44

Cezaevleri 2002 yılı:

Saldırı-yaralanma: 31 kişi

Tedavisi engellenenler: 159 kişi

Açlık grevi-ölüm orucu sonucu ölen-
ler: 21 kişi

Cezaevlerinde diğer ölümler: 9 kişi

Cezaevleri 2003 yılı:

İntihar: 11 kişi

Açlık Grevi Sonucu Ölüm: 2 kişi

Kendini Yakma: 1 kişi

Tedavi Edilmedikleri İçin Hayatını

Kaybeden: 3 kişi

Toplam 17 ölü

GELİŞMELER

19 Aralık 2000 tarihinde açılan
cezaevlerinden sonra 15.2.2001 ta-
rihinde Tekirdağ F Tipi cezaevi
27.7.2001 tarihinde Bolu F Tipi ce-
zaevi, 02.8.2001 tarihinde İzmir-
Kırıklar F Tipi cezaevi açılmıştır.
Yine bu dönemde TMY 16. madde-
sindeki değişiklik 1.5.2001 tarihin-
de TBMM’de onaylandı. Bu deği-
şiklikle tutuklu ve hükümlüler işle-
diklere suçlara, kurumdaki davra-
nışlara, ilgi ve yeteneklerine göre
değerlendirilerek, kendileri için ha-
zırlanan “iyileştirme ve eğitim
programları” çerçevesinde ortak
kullanım alanlarını kullanacak ve
iyileştirme programlarının amaca
aykırı sonuçlar verdiği hükümlüler
ile iyileştirme programına uyum
gösteremeyen hükümlüler bu uygu-
lamadan yararlanamayacak. Disip-
lin cezası olanlar bu haklardan ve
açık görüş hakkından faydalanama-
yacaktı. Burada hücre kapısının
açılması bir hak olarak tanınmamış
ve tecrit pekiştirilmiştir. Tecritten
çıkışı şarta ve iyi hale -itaate- “tret-
mana” bağlayan bu yasa değişikliği
kağıt üzerinde kalmıştır.

SONSÖZ YERİNE

* Dünya Tabipler Birliği’nin
açıklamalarına göre tutuklu ve hü-
kümlülerin cezaevlerinde asgari
olarak 15 kişilik birimler halinde
tutulmaları gerekmektedir. Bu sayı-
dan aşağısı izolasyon anlamına gel-
mektedir ve ruh sağlığı açısından
zarar vericidir.

* Yine uluslararası belgelere ve
genel kabule göre, tutuklu ve hü-
kümlüler cezaevlerinde, gündüz or-
tak yaşam alanlarında, gece ise ka-
labalık olmayan odalarında (en az
15 kişi) kalacak şekilde tutulmalı-

dırlar. Bu koşulların var olmaması,
başlı başına işkence anlamına gelen
izolasyon sonucunu doğurmaktadır.
Bugün F tipi cezaevlerinde tutuklu-
hükümlüler en çok 3 kişi bir araya
gelecek tarzda tutulmakta, bazı
mahpuslar iki kişi kalmakta, kimi-
leri de tek başlarına yoğun izolas-
yona tabi tutulmaktadır.

* Bakanlık tutuklu ve hükümlüle-
rin ortak etkinlik alanlarını kendileri-
nin istemediği demagojisini yapmak-
tadır. Oysa: F tipi cezaevleri ile ilgili
bugüne kadarki incelemeler ortak et-
kinliklere ilgisizlik olmadığını; bu-
nun sadece şartlara bağlı kılınması-
nın, kimileri için var, kimileri için
yok sayılmasının ve asgari insani ih-
tiyaçları karşılamayacak düzeyde ol-
masının (örneğin ortak alanlara aynı
hücrede bulunan üç kişinin götürül-
mesi, 3 kişiye voleybol maçı yaptırıl-
mak istenmesi gibi) kabul edilmedi-
ğini göstermektedir. Bu nedenle sa-
dece siyasi tutuklu ve hükümlüler de-
ğil adliler de F tiplerinde, belirtilen
nedenlerden dolayı ortak etkinlik adı
verilen programlara katılmamaktadır.

* İnsan hakları alanında hiç şüp-
hesiz kabul gören temel ilkelerden
biri, bu hakların hiçbir pazarlık ko-
nusu yapılmadan ilgili otoriteler ta-
rafından tanınmasıdır. Mahpus hak-
ları da insan hakları alanının özel bir
bölümünü oluşturmakta ve aynı şe-
kilde pazarlıksız, şartsız, amasız ka-
bul edilmesi gereken temel standart-
ları barındırmaktadır.

Ancak bilindiği gibi Adalet Ba-
kanlığı yetkilileri bugüne değin
mahpus haklarını, özellikle F tipi ce-
zaevlerinde pazarlık konusu yap-
makta ve bir bütün olarak tanınması
gereken hakların çok küçük bir kıs-
mını bazen ölüm oruçlarının bitiril-
mesine, bazen bazı etkinliklere katı-
lıma, ilgili mahpusun disiplin duru-
muna, vb. olgulara bağlamaktadır.

* Adalet Bakanlığı 18 Ocak
2002 tarihli genelgesinde tutuklu
ve hükümlülere haftada 5 saat 10
kişinin 5 saatliğine bir araya gelme-

sini önermiştir. 29 Kasım 2001 tarihinde Ankara-İstanbul-İzmir-Analya Baro başkanlarının ölümünün durdurulması için bir ön adım olarak önerdiği üç kapı-üç kilit formülüne kulakları tıkayan, bu yönde verilen binlerce dilekçeyi hiçe sayan Bakanlık, yayınladığı bu genelge ile mahpusların sosyal iletişim amacıyla bir araya gelmesi temel hakkını görmezden gelmektedir. Oysa F Tiplerinde ve diğer tüm cezaevlerinde mahpusların sosyal etkinliklerinin gerçekleştirilmesi için yapılması gerekenler bellidir. Mahpusların bir araya gelme hakları, **hiçbir şekilde pazarlık konusu yapılmadan**, ilk adım, ikinci adım gibi bölümlere ayrılmadan **bir an önce** tanınmalı ve sosyal etkinlikler **tam olarak** yaşama geçirilmelidir.

* Bu amaçla Adalet Bakanı'nın 9 Aralık 2000 tarihinde vermiş olduğu sözde belirttiği gibi F tiplerinin fiziki yapısında da değişikliklere gidilerek, mevcut yapılar ortak etkinlikler için uygun hale getirilmeli, F tipi infaz sistemi için toplumsal mutabakat sağlanmalıdır.

* Cezaevleri BM Asgari Standart Kurallar'daki açık hükümlerin aksine, diğer cezaevleri gibi F tipi cezaevleri de demokratik kitle örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının denetimine kapatılmış durumdadır. Oluşturulan Cezaevleri İzleme Kurullarına tarafsız kişiler getirilmemiş, demokratik kurumların önerdiği kişiler seçilmemiştir. Cezaevleri demokratik kurumların denetimine açılmalıdır.

* Cezaevleri "ölümevi" niteliğinden çıkarılmalı, yaşam hakkını temel alan, insan onuruna ve insan haklarına uygun bir nitelik kazanmalıdır.

* Yıllardır genelgelerle, hakları tanımlanmadan yönetilen cezaevlerinde Mahkum Hakları Bildirgesi insan hakları kurumlarının önerisi dikkate alınarak oluşturulmalı ve yaşama geçirilmelidir.

* Tüm cezaevlerinde insan hakları ihlalleri dikkatle takip edilmeli, sağlık-hukuk v.b temel konularda ilgili kurumlarda kalıcı komisyonlar oluşturularak ihlallerin çözümü ve yeniden yaşanmaması için ciddi adımlar atılmalıdır.

* Bu güne kadar yaşanan cezaevleri operasyonlarında sorumluluğu olanlar açığa çıkarılmalı ve yargılanmalıdır.

* Bilindiği gibi insan hakları ihlalleri siyasi rejimle doğrudan bağlantılı bir olgudur.

Bu konuda tutarlı mücadele siyasi anlayışları ve sorumluları hedef almakla gerçekleştirilebilir. Yoksulluk-açlık-eşitsizlik-sömürünün emperyalizm eliyle tüm dünya halklarına dayatıldığı günümüzde, cezaevleri sorununu bu gerçeklikten ayrı görerek mücadele edemeyiz. Yaratılmak istenen **tek tip insan-suskun insan modelinin ön çalışması F tipi cezaevleridir**.

Cezaevlerinde 2000-2004 yılları arasında tecritten kaynaklı olarak 114 can yaşamını yitirmiştir. Bugün hastalığı tedavi edilmeyen, tecrit karanlığına mahkum edilen tutuklu ve hükümlülere yönelik yeni bir saldırı gündemdedir. İNFAZ YASA TASARISI adı altında tecriti yasalastıran bu tasarı F Tipi Tecritin çakılacak son **çivisidir**.

En temel insani gereksinimleri dahi görmezden gelen, tutuklu-hükümlülerin geçmişini yok sayan, tek tip elbise-zorla tıbbi müdahale-zincire vurma -zorla çalıştırma gibi çağdışı yöntemleri esas alan İNFAZ YASA TASARISI **insan haklarına tümüyle aykırıdır**.

Tretman şartı ile "temel hak" kullanımını engelleyen, tutuklu-hükümlülerin insan olarak görmeyen-iyileştirilmesi gerekli "hasta"lar olarak gören, insan olmalarından kaynaklanan hakların kullanımını koşullara bağlayan İNFAZ YASA TASARISI bu özellikleri nedeniyle kabul edilemez niteliktedir.

Türküyü-selamı-merhabayı dahi yasaklayan, infaz yakma gerekçesi sayan Tasarı'nın "Avrupa standartları" adı altında savunulmaya çalışılması ise doğuracağı ciddi sonuçları ve insan hakları ihlallerini şimdiden "yok sayma" mantığı olarak değerlendirmekteyiz.

Daha dün "Avrupa standartlarında turistik tesis" gibi gezdirilen "yapma çiçeklerle" bezeli F tiplerinin; gerçekte tecrit işkencesinin-ölümünün-intiharların mekanı olduğu yaşayarak öğrendik

Bugün artık hepimiz;

* Cezaevleri pratiği daima "sabıkalı" olan, operasyon ve ölümlerin sorumlularının hala yargılanmadığı, F Tipi reklamları ile tutuklu ve hükümlülerin "yalnızlığa", -"hücre tipi yaşama" mahkum edildiği bir ülkede "insan hakları"na sahip çıkmalıyız.

* F tipi tecritin yüzlerce yaşama mal olduğu dört yıla rağmen, D tipi-L Tipi tecrit mekanları için kolların sıvandığı bir ülkede seslerimizi yükseltmeliyiz.

* Uzmanlar tarafından; bir işkence, insanlık suçu, insanın fiziksel doğasının inkarı olarak tanımlanan tecritin, çağdışı bir infaz modeli olduğu bilinmesine rağmen, neden hala F tipi-D tipi ve İmralı Ada Tipi cezaevinde uygulandığını yüksek sesle sormalıyız.

Tecritin mimarları eserlerine yenilerini eklemek ve insanlığın özgür, eşit, sömürsüz yarınlarına dair özlem ve umutlarını, yani geleceğini "rehin" almak için çabalamaktadır.

*İnsanlık tarihi onurunu daima korumuş ve daima koruyacak insanların tarihidir. Geçmiş bu mirasla beslenen insanlık ailesi elbette bu karanlığa son verecektir.

***Mihriban Karakaya-İHD İzmir Şubesi Şb Sekreteri**

Zindan dergisi-İHD Raporları'ndan faydalanılmıştır.